

Dellâllar sadece iç ticaretle değil yabancılara yapılan alışverişte de önemli bir yere sahiptiler. Alan ve satan arasında kanunlarda gösterilen hükümlere göre aracılık yaparlardı. Dolayısıyla taraflar arasında sözleşmeyi sağlayan hukukî bir sıfatları da vardı. Çok defa alıcı arayan tüccarı veya satıcı arayan şahsı bulur ve bunlar arasında ya vekâletle veya doğrudan muameleyi yerine getirirlerdi. Bu fonksiyonlarıyla bir bakıma simsarların ve bugünkü komisyoncuların yerini tutmaktaydılar. Bunun yanı sıra dellâllar ikinci elden malın satışını da yaparlardı. Bu durum özellikle tereke satışlarında daha çok görülmekte ve hizmetlerine karşılık kendilerine dellâliye adıyla bir ücret ödenmekteydi. Bu dellâllardan başka bir de özellikle zengin konaklarına ve saraya kumaş veya elbise satan kadın dellâllar vardı ki bunlara **del-lâle** denirdi.

Dellâlların alım satımdan aldığı ücret malın cinsine ve bölgelere göre farklılıklar gösterirdi. Fâtih devrine ait bir kanunnâmede dellâlların ticarî malların alım satımından alacakları ücret belirtilmiştir (*Ķânûnnâme-i Sultânî*, s. 57-59). Bu ücret genel olarak % 1 nisbetinde tesbit edilmişti. Meselâ Urfa sancağı kanununda satılan hayvanların sahiplerinden her 100 akçe bir Osmanlı akçesi dellâliye alınması hükmü bulunmaktadır (Barkan, *Kanunlar*, s. 157). Şam'da ise mercanın her sandığı için 10 eşrefî* dellâliye alınır ve bunun yarısı dellâle verirdi (Barkan, *Kanunlar*, s. 221).

Dellâlların tayin ve azilleri de kanunlarla belirlenmişti. Fâtih kanunnâmesinde dellâlların yolsuzluk yapmaları halinde simsarları tarafından azledilip ellerindeki dellâllik beratlarının alınması hükmü yer almaktaydı. Buna rağmen dellâlların bazı suistimallerde buldukları, özellikle esirci dellâllarının satıcıları aldattıkları sık görüldü.

Büyük şehirlerde loncalar halinde teşkilâtlanan dellâlların başlarındaki emirleri vasıtasıyla işlerini dürüstçe yürütmeleri sağlanmış, meslekten olmayanların dellâllik yapmaları ise yasaklanmıştı. Meselâ Mısır'da kale muhafızlarının pazarda çalışmalarına, alışverişte bulunmalarına veya dellâllik yapmalarına engel olunmuş ve bu gibilerin ceza olarak ulûfelerinin kesilmesi emredilmişti.

Haber dellâllığı bugün modern haberleşme vasıtaları ve yayın organlarının gelişmesiyle kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Ancak ticarî sahadaki dellâllik simsar-

lık adı altında devam etmektedir (dellâl ile ilgili fikhî hükümler için bk. SİMSAR).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Büyü", 64, 71; Ebü Dâvud, "Büyü", 1; *Ķânûnnâme-i Sultânî ber Müceb-i 'Orf-i 'Osmânî* (nşr. R. Anhegger — Halil İnalçık), Ankara 1956, s. 38, 42, 43, 57-59, 62, 63, 74, 77, 84; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 614-615, 617; Barkan, *Kanunlar*, s. 157, 221, 357; a.m.f., "Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defteri (1545-1659)", *TTK Belgeler*, III/5-6 (1968); N. Beldiceanu, *Recherche sur la Ville Ottomane au XVe siècle, Etude et Actes*, Paris 1973, s. 81-84; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 257, 287; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâttübü'l-idâriyye* (Özel), II, 286; S. Pulaha — Yaşar Yücel, "I. Selim Kanunnamesi (1512-1520) ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları", *TTK Belgeler*, XII/16 (1988), s. 37; İlhan Şahin — Feridun Emecen, "XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esnâh", *Osm.Ar.*, VII-VIII (1988), s. 308; TA, XXXI, 74; R. Ekrem Koçu, "Dellâl, Dellâllar", *İst.A.*, I, 4371-4372; C. H. Becker, "Dellâl", *İA*, III, 518-519; a.m.f. — G. S. Colin, "Dallâl", *El²* (İng.), II, 102-103.

YUSUF HALAÇOĞLU

DELLÂLÜLKÜTÜB

(دلال الكتب)

Ebü'l-Meâlî Sa'd b. Alî b. el-Kâsim
Dellâlül-kütüb el-Hazîrî
(ö. 568/1172)

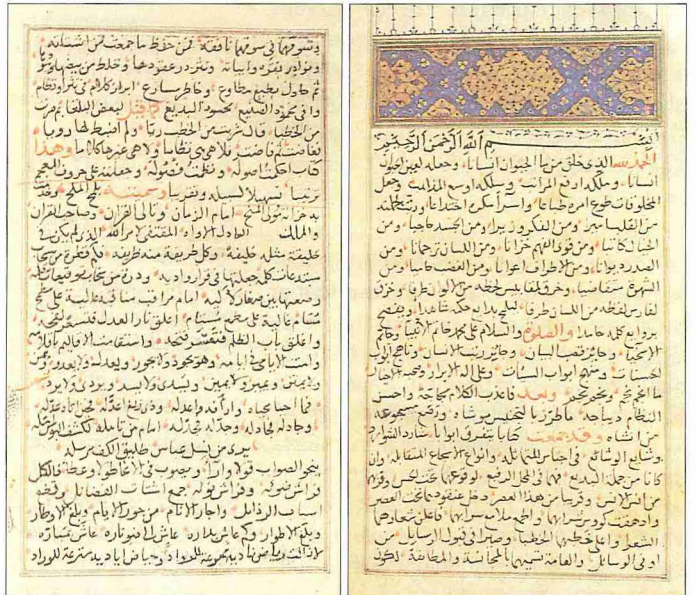
Verrâk ve şair.

Bağdat'ın kuzeyinde bulunan Düceyl bölgesindeki Hazîre köyünde doğdu. Aslen Medineli olduğu tahmin edilmektedir. Ensârî ve Hazrecî nisbelerini bu sebeple almış olmalıdır. Devrinin tanınmış edebiyatçılarından Ebü Mansür İbnü'l-

Cevâlîkî, Ebü's-Saâdât İbnü's-Şecerî ve Ebü Muhammed İbnü'l-Haşşâb'dan faydalandı. Hanefî fakihlerden fikh tahsil etti. Bağdat'ta kitap istinsah edip satarak geçimini temin ettiği için verrâk* ve "dellâlül-kütüb" lakaplarıyla tanındı. Bazı dinî görüşleri sebebiyle suçlanıp devlet adamlarına şikâyet edildiğini öğrenince hayatının tehlikede olduğunu anladı ve bir süre Bağdat'tan uzaklaşarak Suriye'de dolaştı. Kendisiyle uğraşanların öldüğünü haber alınca tekrar Bağdat'a döndü ve 568 yılı Safer ayında (Ekim 1172) burada vefat etti.

Dellâlülkütüb çeşitli ilimlere vakıf bir edip, akıcı bir üslûpla yazdığı kısa lirik şiirleri bulunan bir şairdir. Şiirlerinin konusu kadın, aşk ve mizahtır. Nazımda olduğu kadar nesirde de büyük bir sanatkâr olduğu bilinmektedir.

Eserleri. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Zinetü'd-dehr ve 'uşratü ehli'l-aşr*. Ebü Mansür es-Seâlibî'nin *Yetümetü'd-dehr* adlı eserinin bir devamı olarak Bâharzî tarafından yazılan *Dümyetü'l-kaşr*'in zeylidir. Eserde çağdaşlarından ve daha önce yaşamış şairlerden bir kısmını ele almakta ve şiirlerinden örnekler vermektedir. 2. *Lümehu'l-mûlah*. Bir kaside antolojisi olan eser alfabetik olup 549 (1154) yılında kaleme alınmıştır. Köprülü (nr. 1364), Süleymaniye (Ayasofya, nr. 4246) ve Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 2344) kütüphanelerinde yazmaları bulunmaktadır. 3. *el-İ'câz fi'l-ehâcî ve'l-elgâz*. Emîr Mücâhidüddin Kaymaz'a ithaf edilen eser 1000 kadar bilmeceyi (lugaz) ihtiva etmektedir.

Dellâlülkütüb'ün *Lümehu'l-mûlah* adlı eserinin ilk iki sayfası (Köprülü Ktp., nr. 1364)

Eserin bir nüshası *I'câzû'l-münâcî (mu hâcî) fi'l-elgâz ve'l-eḥâcî* adıyla Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (III. Ahmed, nr. 2419).

Dellâlülkütüb'ün bunlardan başka bir de divanının bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, X, 241-242; Yâkût, *Mu'cemû'l-üdeba'*, XI, 194-197; İbn Halikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, Kahire 1948, II, 109-110; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XX, 580-581; Safedî, *el-Vâfî*, XV, 169-176; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI, 68-69; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, III, 118; *Keşfü'z-zunûn*, I, 121, 788; II, 972, 1080, 1103, 1560, 1817, 2049; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 384; Brockelmann, *GAL*, I, 248; *Suppl.*, I, 238; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, III, 344-345; C. Zeydan, *Âdâb (Dayf)*, III, 23-24.

NECATİ KARA

DELLÂLZÂDE İSMÂİL EFENDİ

(bk. İSMÂİL EFENDİ, *Dellâlzâde*).

DELVİNE

Arnavutluk'ta
bir yerleşim merkezi.

Bugünkü Arnavutluk'un güneyinde Saranda şehri civarında Cer dağıının eteklerinde yer alan ve nüfusu 7300 dolayında olan bir kasabadır. Delvine adı Arnavutça'nın Toska diyalektiğinde "koyunların yaşadığı yer" anlamına gelir.

Delvine'nin eski ve Ortaçağ'lardaki tarihi hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Yakındaki Roma-Bizans harabeleri buranın tarihini Ortaçağ'ların başlarına kadar götürmektedir. Delvine'nin XI-XIII. yüzyıllar arasında Cermhal tepesinde bir kale olarak yeniden kurulduğu ve "canlı şehir" şeklinde anıldığı tesbit edilmektedir. Şehrin Osmanlılar'la ilk teması, 1432'de Sinan Paşa'nın bu bölgeye doğru yaptığı akınlar sırasında oldu. Ancak 1537'ye kadar kesin bir Osmanlı hâkimiyeti sağlanamadı. Bu tarihte Kanûnî Sultan Süleyman'ın Korfos (Pulya) seferi sırasında, Ayas Paşa'nın gayretiyle bölgedeki Arnavut isyanı bastırıldıktan sonra Delvine de ele geçirildi. Burası bir sancak haline getirilerek Osmanlı topraklarına katıldı, bir sancak beyi, kadı ve dizdar tayin edildi. Stratejik ve askerî açıdan büyük öneme sahip olan sancağın merkezi Delvine kasabası idi ve sık sık ayaklanan Arnavut âsilere karşı bir üs vazifesini görüyordu. Ayrıca Delvine, 1530'lardan itibaren Yanyalı Şeyh

Yâkub Efendi vassıtasıyla Arnavutluk'ta yayılmaya başlayan Halvetî tarikatının da merkezi durumuna geldi. Daha sonraki dönemlerde yerini Bektaşîliğe bırakacak olan Halvetî tarikatı mensupları burada önemli sayıda taraftar buldu.

XVI-XVIII. yüzyıllarda Osmanlı idaresi altında Delvine, zenaat ve ticaretin gelişmesi sonucu ekonomik ve idarî bir merkez özelliğini kazandı. Bu gelişmede coğrafi mevkii önemli rol oynadı. Çünkü burası verimli bir ovanın merkezinde bulunması yanında İyonya denizi sahillerinden Ergiri (Ergirikastro) ve Yanya'ya doğru uzanan yolların kavşağında yer alıyordu. Şehrin XVII. yüzyıldaki durumu hakkında geniş bilgi veren Evliya Çelebi, Delvine'yi sivri bir kayanın üstünde beş köşeli küçük bir kaleye sahip kasaba olarak tarif eder. Kale içinde bir mescid, üç ev, bir ambar, cephane ve su sarnıcının bulunduğu, kalenin dışında sağ tarafta kiremitli, kâgir minareli Hünkâr Camii ile bunun hemen dibinde seksen dükkânlı küçük ve dar bir çarşının yer aldığını belirtir. Ayrıca kalenin kuzey tarafında yokuş aşağı uzanan varoş kısmında hepsi mahfuz ve mükemmel inşa edilmiş birbirine bitişik olmayan 100 kadar ev ile üç medrese, üç sıbyan mektebi, üç han, üç tekke ve bir hamamın bulunduğu yazan Evliya Çelebi, şehir halkının başlıca ekonomik faaliyetini zeytin ve zeytinyağı ticaretinin teşkil ettiğini de kaydeder. Osmanlılar döneminde Delvine'de II. Bayezid tarafından yaptırılmış Hünkâr Camii'nden başka Abanos Bey Camii, Hızır Ağa Camii, Mustafa Paşa Camii, Mehmed Bey Camii ve Medresesi'nin yer aldığı tarihî kayıtlardan tesbit edilmektedir. Ancak bugün eski döneme ait hemen hemen hiçbir İslâmî eserin bulunmadığı Delvine'de son zamanlarda yaptırılmış olan Hacı Ahmed Ağa Camii de (1872) 1967 kültür ihtilâli sırasında tahrip olmuştur.

XVIII. yüzyılda kurulan Delvine Paşalığı'nın merkezi olan şehir 1811'de Tepedelenli Ali Paşa'nın işgaline uğradı. Ayrıca Arnavutlar'ın Tanzimat reformlarına karşı giriştikleri ayaklanmalarda da önemli rol oynadı. 1878'de burada Prizren Arnavutları Birliği'nin merkezi kuruldu. XIX. yüzyılın sonlarında Delvine Yanya vilâyetinin merkezi durumunda olup 7500 kadar nüfusa, 400 dükkân ve iş yerine sahipti. Şehir 15 Kasım 1912'de Osmanlı idaresinden ayrılarak yeni teşkil edilen Arnavut Prenslığı'na katıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 288*, 479*; Peçuytu İbrâhim, *Târih*, I, 196; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 640, vr. 125*; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 668; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 2153; *Burimë të zgjêdhura për historinë e shqiperise*, Vellimi II (Shek. VIII-XV), Tirane 1962; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri IV*, s. 396; M. Kiel, *Ottoman Architecture in Albania 1385-1912*, İstanbul 1990, s. 92-93; Fr. Babinger, "Delvina", *EI²* (İng.). II, 203; *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, Tirane 1985, s. 176.

SKENDER RIZA

DEM

(د م)

Nefes ve vakit anlamına gelen
bir tasavvuf terimi
(bk. NEFES; VAKİT).

DEM

(دم)

Hac ve umre yapan kimselerin
kestikleri koyun ve keçi cinsinden
kurbanlar için kullanılan bir terim.

Sözlükte "kan" anlamına gelen ve kan akıtmak suretiyle gerçekleştirilen kurban kesimi için mecazî olarak kullanılan dem, hac ve umre sırasında ibadet maksadıyla veya bir vâcibin terki, geciktirilmesi yahut bir ihram yasağının çiğnenmesine ceza olarak kesilen koyun, keçi, yedide bir deve veya sığırı ifade eder. Nitekim hacla ilgili hadislerde dem bu anlamda kullanılmıştır (meselâ bk. Buhârî, "Hac", 37). Hac sırasında kurban edilmek üzere hazır bulundurulmuş hayvanlar (hedy) deve ve sığır gibi büyükbaş olursa *bedene*, koyun ve keçi cinsinden olursa dem adıyla anılır. Kendisine dem vâcib olan kişi koyun kesmekle veya Allah rızası için kesilen deve veya sığırın yedide birine iştirak etmekle sorumluluktan kurtulmuş olur.

Hac veya umre dolayısıyla kesilen kurbanlar kesiliş maksatlarına göre değişik isimler alırlar. Kirân veya temettu' hacı yapanların kesmeleri vâcib olan kurbanı dem-i şükür, hac veya umre için ihrama girdiği halde geçerli bir mazreti dolayısıyla vazifesine devam edemeyen ve ihramdan çıkmak zorunda kalan kişinin kesmek zorunda olduğu kurbanı dem-i ihsâr, hacca başladığı halde zamanında Arafat'ta vakfe yapamadığı için o yılın hac zamanını geçiren kişinin Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine gö-